

Chocholi taniec na weselu. Stanisława Wyspiańskiego diagnoza Polski

Starter:

- fotografia współczesna: bele siana na łące; narodowy charakter Polaków w dziele Wyspiańskiego; polecenie przeczytania "Wesela" Stanisława Wyspiańskiego i obejrzenia filmu Andrzeja Wajdy "Wesele";

Rozdział: Stanisław Wyspiański

- obraz: Stanisław Wyspiański, *Autoportret*; biogram Stanisława Wyspiańskiego;

Rozdział: Wesele w Bronowicach

- informacje o weselu Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną; współczesna fotografia dworku w Bronowicach; dwa ćwiczenia interaktywne związane z bohaterami "Wesela";

Rozdział: Wesele Wyspiańskiego

- "Wesele" jako dramat, dyskusja na temat niemożności porozumienia inteligencji oraz chłopów w "Weselu" Wyspiańskiego; konwencja dramatu; obraz: *Afisz teatralny z 1901 roku*; trzy ćwiczenia interaktywne związane z fantastycznymi postaciami i symbolicznymi rekwizytami w dramacie Wyspiańskiego;

Rozdział: Słowa, słowa, słowa

- obraz: Stanisław Wyspiański, *Chochóły*; ćwiczenie otwarte związane z motywem łączącym obraz i dramat; dwa ćwiczenia interaktywne;

Rozdział: Polskie wady narodowe

- trzy ćwiczenia otwarte związane z interpretacją załączonych fragmentów "Wesela"; polecenie zredagowania kilkuzdaniowej notatki na temat: "Diagnoza społeczna Wyspiańskiego"

Rozdział: W kręgu narodowych mitów

- trzy ćwiczenia otwarte (w tym wskazanie polskich mitów narodowych, o których pisze Stanisław Wyspiański; określenie funkcji chocholego tańca w fabule utworu; informacje o obrazie chłopów i inteligencji w "Weselu" oraz o warstwie fantastycznej utworu);

Rozdział: *Plotka o „Weselu”*

- fragment *Plotki o „Weselu”* dotyczący Lucjana Rydla; jedno ćwiczenie otwarte;

Rozdział: *Wesele Smarzowskiego*

- polecenie obejrzenia *Wesela* Smarzowskiego; ćwiczenie otwarte dotyczące diagnozy społecznej, dwa polecenia, w tym wskazanie nawiązań do dramatu Wyspiańskiego i filmu Wajdy;

Rozdział: Zadaniowo

- dwa polecenia oraz możliwość ułożenia słów kluczy.

Bibliografia:

- Źródło: Tadeusz Boy-Żeleński, *Plotka o „Weselu” Wyspiańskiego*, Warszawa 1922.

Chocholi taniec na weselu. Stanisława Wyspiańskiego diagnoza Polski

Wieś

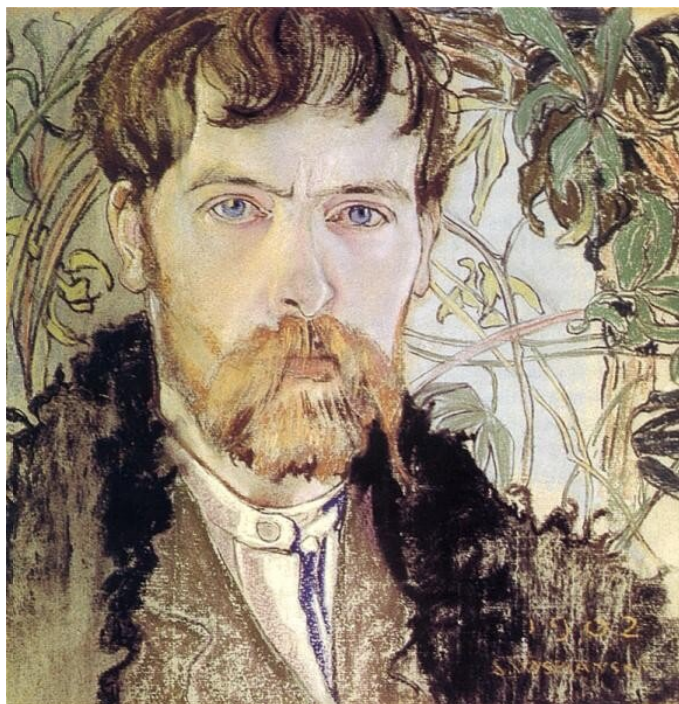
Źródło: a. nn., domena publiczna.

Europa jest dziś wspólnotą narodów. Można zasugerować, że funkcjonuje na zasadzie federacji wielu państw. Każde państwo ma odrębną strukturę społeczną, niezależną władzę wykonawczą, ale też... indywidualną tożsamość kształtowaną przez charakterystyczne cechy narodowe. Czy zastanawialiście się kiedykolwiek nad charakterem narodowym Polaków? Stanisław Wyspiański usiłował zdefiniować nasz charakter już na początku XX wieku.

Aby zrozumieć poruszane w tym materiale zagadnienia, przypomnij sobie:

- lekturę *Wesele* Stanisława Wyspiańskiego,
- treść filmu Andrzeja Wajdy *Wesele* (1972).

O autorze

Autoportret Stanisława Wyspiańskiego, namalowany w charakterystycznym dla artysty stylu

Źródło: Stanisław Wyspiański, 1902, pastel, Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Stanisław Wyspiański

1869 – 1907

dramaturg, reformator i teoretyk teatru, reżyser teatralny, poeta, krytyk, malarz, scenograf, jeden z najwybitniejszych przedstawicieli literatury i sztuki Młodej Polski. Wychował się w rodzinie artystycznej (ojciec był rzeźbiarzem i fotografikiem), ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie (gdzie od 1902 roku zajmował stanowisko docenta), studiował też filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim, w latach 1891–1894 studiował w paryskiej Académie Colarossi, zawodowo związany był też z krakowskim Teatrem Miejskim. W 1900 roku ożenił się Teodorą Teofilą Pytko, z którą miał czworo dzieci. Tworzył dramat symboliczny w odmianie neoromantycznej. Jego twórczość jest niezmiernie bogata i obfituje w osiągnięcia ważne dla kultury polskiego modernizmu (wymienić tu należy polichromię w kościele Franciszkanów w Krakowie, współpracę z 'Życiem' i 'Chimerą' w charakterze ilustratora). Tematyka jego utworów scenicznych związana była z polską myślą niepodległościową i nastrojami dekadencckimi. Zadebiutował w 1898 na łamach 'Życia' *Warszawianką* – dramatem osnutym na tle wydarzeń powstania listopadowego. W ten nurt tematyczny wpisują się również *Lelewel* (1899), *Legion* (1900), *Noc listopadowa* (1904). Kolejną grupę dramatów wyznacza tematyka współczesna. Zalicza się do nich arcydzieło dramatyczne *Wesele* (1901), a następnie *Wyzwolenie* (1904). Cechy wartościowania moralnego pojawiają się w innych dramatach współczesnych: *Klątwie* (1898) i *Sędziach* (1907). Historia Polski stała się ilustracją *Legendy I* (1898), *Kazimierza Wielkiego* (1900), *Piasta* (1903), *Legendy II* (1904), *Bolesława Śmiałego* (1903), epilog *Skałka* (1907). Do tradycji antycznej nawiązywał w dramatach: *Meleager* (1898), *Protesilas i Laodamia* (1899), *Achilleis* (1903), *Akropolis* (1904), *Powrót Odysa* (1907). Wymownym świadectwem jego zainteresowań kulturą antyku był projekt-makieta polskiego Akropolis, czyli teatru plenerowego na stokach Wawelu.

Wesele w Bronowicach

Ćwiczenie 1

Wskaż parę młodą, której wesele w Bronowicach (20 listopada 1900 roku) stanowiło inspirację dramatu Wyspiańskiego.

- ☐ Maria Dunin i Jan Kasprowicz
- ☐ Teodora Pytkówna i Stanisław Wyspiański
- ☐ Anna Mikołajczykówna i Włodzimierz Tetmajer
- ☐ Jadwiga Mikołajczykówna i Lucjan Rydel
- ☐ Maria Komornicka i Jan Lemański

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

20 listopada 1900 roku w Bronowicach odbył się ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną (córką chłopca z podkrakowskiej wsi). Wyspiański był świadkiem. Ślubu w kościele Mariackim udzielił o. Wacław Nowakowski. Wesele trwało trzy dni. Środowisko krakowskie reprezentowane było przez Antoninę Domańską z córką Marią, Elizę Pareńską z córkami: Marią i Zofią, a także przez bohemę artystyczną.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij tabelę podanymi poniżej prawdziwymi imionami i nazwiskami oraz imionami realistycznymi osoby dramatu.

Osoba	Imię i nazwisko	Imię osoby dramatu
żona Włodzimierza Tetmajera		
artysta malarz		
redaktor „Czasu”		
znany poeta młodopolski		
córka karczmarza		
pisarz gminny z Bronowic		
pisarka – autorka książek dla dzieci i młodzieży		
karczmarz z Bronowic		

Błażej Czepiec

Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Poeta

Nos

Rachela

Czepiec

Żyd

Józefa (Pepa) Singer

Rudolf Starzewski

Anna Mikołajczykówna

Radczyni

Antonina Domańska

Dziennikarz

Gospodyni

Tadeusz Noskowski

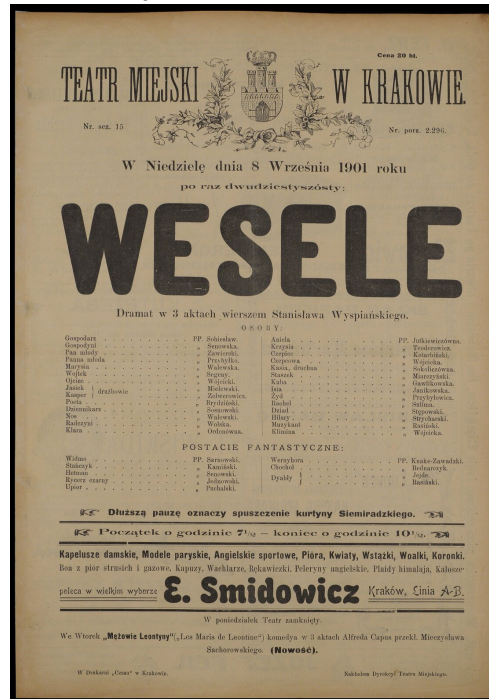
Hersz Singer

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wesele Wyspiańskiego

Wesele zostało wystawione na scenie w 1901 roku. Stanowiło prowokację do dyskusji na temat niemożności porozumienia dwóch warstw społecznych: inteligencji (reprezentowanej przez młodopolskie środowisko artystyczne) oraz chłopów, postrzeganych jako uosobienie cnót narodowych, nieskażonych wpływem dekadentckiego poczucia bezsensu życia. W kręgu gości weselnych Wyspiański sportretował Włodzimierza Przerwę-Tetmajera (Gospodarz), dziennikarza 'Czasu' – Rudolfa Starzewskiego, poetę Kazimierza Przerwę-Tetmajera, malarza Tadeusza Noskowskiego, a także mieszkańców

Bronowic: Czepca, karczmarza Singera i jego córkę Pepę. W przestrzeni symbolicznej bronowickiej izby-sceny wykreował zatem 'Polaków portret własny'. W strukturze utworu zastosował konwencję dramatu realistycznego, eksponując konfrontację światopoglądów i brak wzajemnego zrozumienia w obrębie obu warstw społecznych.

Afisz teatralny z 1901 roku. Obok postaci realistycznych Wyspiański wprowadził do dramatu postaci symboliczno-fantastyczne, pojawiające się w projekcjach sennych i wizyjnych (poetyka oniryzmu). Plan realistyczny oraz symboliczno-fantastyczny wzajemnie się przenikają.

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Ćwiczenie 3

Uzupełnij tabelę, wpisując odpowiadające podanym opisom imiona osób fantastycznych (wizyjnych) dramatu.

Opis	Imię i nazwisko/funkcja	Imię osoby dramatu
słomiana osłona krzaku róży		
narzeczony Marysi		
błazen Jagiellonów		
niezawodny rycerz Jagiellonów		
jeden z przywódców konfederacji targowickiej		
przywódca rebelii chłopskiej 1846 r.		
lirnik ukraiński		

Jakub Szela

Staś Gaska

Upiór

Ludwik de Laveaux

Widmo

Chochół

Hetman

Ksawery Branicki

symbol Kozaczyzny

Zawisza Czarny

Stańczyk

Rycerz

Wernyhora

fantazmat Isi

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4.1

Dopasuj symboliczne znaczenie do fantastycznych postaci dramatu.

Upiór

Profeta zapowiadający kolejne
powstanie narodowe

Hetman

Uosobienie męstwa i chwały narodowej

Rycerz

Uosobienie mądrości politycznej

Stańczyk

Symbol zagłady szlachty

Wernyhora

Uosobienie egoizmu i dumy magnackiej

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4.2

Połącz znaczenie symboliczne z elementami świata przedstawionego, odgrywającymi
kluczową rolę w interpretacji dramatu.

Czapka z pawich piór

Symbol uśpionego i niezdolnego do
czynu społeczeństwa

Chocholi taniec

Symbol próżności i pychy, przywiązanie
do dóbr materialnych

Dzwon Zygmunta

Wezwanie do walki o niepodległość

Złoty róg

Doniosłe momenty dumy i chwały
narodowej

Bronowicka izba

Symbol szczęścia

Chochół

Symbol monotonii, marazmu, niemocy

Złota podkowa

Polska różnych stanów

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Słowa, słowa, słowa

Chochoty

Źródło: Stanisław Wyspiański, 1898, pastel na papierze, Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Ćwiczenie 5.1

Jaki motyw łączy obraz Stanisława Wyspiańskiego *Chochoty* i dramat *Wesele*? Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do elementów treści obrazu i utworu.

Ćwiczenie 5.2

Połącz osoby dramatu z wypowiedzianymi przez nie kwestiami.

Każden sobie rzepkę skrobie

Stańczyk

Sami swoi, polska szopa

Ksiądz

Słowa, słowa, słowa, słowa...

Poeta

Ona lubi te poety, Ona nawet chłopcy
lubi

Gospodarz

Ja to czuję, ja to słyszę, kiedyś wszystko
to napiszę

Radczyni

Trza być w butach na weselu

Panna Młoda

Zdobyłem se pawich piór

Poeta

Chłop potęgą jest i basta!

Żyd

Polska to jest wielka rzecz

Pan Młody

Salve, bracie...

Jasiek

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5.3

Wskaż „skrzydlate słowa”, które z dramatu Wyspiańskiego „Wesele” zakorzeniły się we współczesnej polszczyźnie.

☐ A to Polska właśnie.

☐ Miałeś chamie złoty róg.

☐ Gadu, gadu, stary dziadu.

☐ Chłop potęgą jest i basta.

☐ Byle polska wieś zaciszna, Byle polska wieś spokojna.

☐ Wsi spokojna, wsi wesoła.

☐ Lalki, szopka, podłe maski, Farbowany fałsz, obrazki.

☐ Dwór pod lipą stoi biały, pod Piastowym dębem chata.

☐ Co się komu w duszy gra.

☐ Sami swoi, polska szopa.

☐ Piękna nasza Polska cała.

☐ Wyście sobie, a my sobie, Każden sobie rzepkę skrobie.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polskie wady narodowe

Ćwiczenie 6.1

Zapoznaj się z fragmentem *Wesela* i wyjaśnij, dlaczego wypowiedź Pana Młodego stanowi świadectwo młodopolskiej chłopomanii.

„PAN MŁODY

Tak to czuję, tak to słyszę:
i ten spokój, i tę ciszę,
sady, strzechy, łąki, gaje,
orki, żniwa, słoty, maje.
Żyłem dotąd w takiej cieśni,
pośród murów szarej pleśni:
wszystko było szare, stare,
a tu naraz wszystko młode,
znalazłem żywą urodę,
więc wdecham to życie młode;
teraz patrzę się i patrzę
w ten lud krasy, kolorowy,
taki rześki, taki zdrowy –
choćby szorstki, choć surowy.
Wszystko dawne coraz bladsze,
ja to czuję, ja to słyszę,
kiedyś wszystko to napiszę;
teraz tak w powietrzu wiszę
w tej urodzie, w tym weselu;
lecę, jak mnie konie niosą –
od miesiąca chodzę boso,
od razu się czuję zdrowo,
chadzam boso, z gołą głową;
pod spód więcej nic nie wdziewam,
od razu się lepiej miewam.”

Ćwiczenie 6.2

Zapoznaj się z fragmentem *Wesela*, który prowokuje do dyskusji o polskich wadach narodowych. Nazwij polskie przywary wskazane w tekście.

„**NOS**

Piję, piję, bo ja muszę,
bo jak piję, to mnie kłuje;
wtedy w piersi serce czuję,
straszenie wiele odgaduję:
tak po polsku coś miarkuję –
szumi las, huczy las:
has, has, has.
Chopin gdyby jeszcze żył,
toby pił –
has, has, has,
szumi las, huczy las.”

Ćwiczenie 6.3

W wypowiedzi Panny Młodej znajdź nawiązanie do symboliki zastosowanej przez Mickiewicza w *III cz. Dziadów*. W całości utworu wyszukaj jak najwięcej odniesień do literatury romantycznej. Wymień je.

„PANNA MŁODA

(wraca pędem)

Ogromny przyleciał ptak,
hań se na ganecku siad,
taki ci ogromiec kruk.
Potem sie ze skrzydlich wag
uniósł, wzleciał, znowu spad,
potrzaskał gałązki brzoź,
strącił rosy gęsty deszcz
i posed – !”

Polecenie 1.1

Na podstawie 35. sceny z ostatniego aktu *Wesela* zredaguj kilkuzdaniową notatkę na temat: Diagnoza społeczna Wyspiańskiego.

„CHOCHOŁ

.....

Jak ci spadła czapka z piór.

JASIEK

Tom sie chył po te copke,
to mi może sie odwinął.

CHOCHOŁ

Miałeś, chłopie, złoty róg,
miałeś, chłopie, czapkę z piór:
czapkę ze łba wicher zmiótł.

JASIEK

Bez tom wieche z pawich piór.

CHOCHOŁ

Ostał ci sie ino sznur.

JASIEK

Najdę ka gdzie przy figurze.

CHOCHOŁ

Pod figurą ktosik stał.

JASIEK

Strasy u rozstajnych dróg –
cy to pioł, cy nie pioł kur?”

W kręgu narodowych mitów

Ćwiczenie 7.1

Określ, jakie optymistyczne treści zawiera podany fragment *Wesela*. Czy marzenie Gospodarza jest możliwe do spełnienia? Uzasadnij swoją odpowiedź.

„GOSPODARZ

Słuchajcie kochani, dzieci –
ażeby to była prawda
że Wernyhora tam leci
z Aniołem, z Archaniołem na czele;
że tej nocy, gdy my przy muzyce,
przy weselu, gdy my w tańcowaniu,
tam, kędyś, stało się tak wiele
że Kraków ogniami płonie,
a MATKA BOŻA w koronie,
na wawelskim zamkowym tronie
siedząca, manifest pisze:
skrypt, co przez cały kraj poleci
i tysiące obudzi i wznieci.
Słuchajcie, serce mi dysze,
ażeby to prawda była,
że Wernyhora tam leci,
a za nim tabunem konie!”

Ćwiczenie 7.2

Wymień polskie mity narodowe, o których pisze Stanisław Wyspiański.

Ćwiczenie 7.3

Wyjaśnij, jaką funkcję w akcji utworu pełni chocholi taniec.

Dramat Wyspiańskiego stanowi diagnozę nieudolności i braku solidaryzmu społecznego Polaków. Ukazani chłopci dystansują się od inteligentów – głównie artystów (którzy alienują się z rzeczywistości polityczno-społecznej) – chcieliby uczestniczyć w przemianach politycznych i ekonomicznych, lecz w decydującym momencie wykazują niedojrzałość do czynu. Inteligenci postrzegają ich przez pryzmat obrazu sielskiej, spokojnej, idyllicznej wsi (wyraźne nawiązanie do *Pieśni o sobótce* Jana Kochanowskiego). Idea narodowej jedności okazuje się wręcz niemożliwa. Akcja fabularna przeplata się z manierycznym, natchnionym dialogiem Poety i Racheli, w którym zostaje przywołany symbol chochoła (słomianej otuliny róży w ogrodzie), wyrażający 'co się komu w duszy gra' na temat wolności.

Warstwa fantastyczna utworu została uzupełniona o osoby dramatu – zjawy symbolizujące duchowe rozterki weselników (konserwatywnemu Dziennikarzowi ukazuje się Stańczyk – uosobienie mądrości i roztropności politycznej, Dziadowi – upiór Jakuba Szeli, Poecie – Czarny Rycerz, Panu Młodemu – hetman Branicki, Gospodarzowi – Wernyhora, przekazujący Jaśkowi złoty róg, symbol narodowej sprawy). Niestety, Jasiak zaprzepaszcza szansę drogi do wolności, kiedy sięgając po okazałą czapkę z pawich piór (symbol próżności i przywiązania do dóbr materialnych), gubi bezcenny dar Wernyhory. W końcowej scenie dramatu odbywa się korowód tragicznego tańca (do którego przygrywa Chochół – symbol uśpionego społeczeństwa), a ów będzie chocholi taniec, wpisujący się w katalog narodowych symboli literackich, wyraża pesymistyczną konkluzję o niemożności realizacji idei niepodległościowych u schyłku XIX i na początku XX wieku. Winą za ten stan stagnacji umysłowej Wyspiański obarczył inteligencję, uciekającą od aktywności społecznej w sferę poszukiwań intelektualnych i artystycznych.

Plotka o 'Weselu'

((Tadeusz Boy-Żeleński

Plotka o „Weselu” Wyspiańskiego

Zabawny był stosunek Rydla do chłopów. Ten poeta – był to klasyczny mieszcuch, niemający poczucia wsi ani chłopca; popełniał tedy co chwilę wykroczenia przeciw etykietce wiejskiej, które raziły

bronowickich gospodarzy. 'Ten pan Rydel to dobry człowiek, uczony człowiek, ale strasznie źle wychowany', mówili, a mianowicie dlatego, że Rydel, chcąc się 'zbliżyć do ludu', chodził w konkury boso, poza tym w marynarce i z zawiniętymi spodniami. Otóż na wsi, chłop chodzi boso albo przy pracy, albo jeśli nie ma butów, ale z wizytą – nie. Rydel posuwał swoją 'ludowość' tak daleko, że, przyszedłszy raz z wizytą do willi swej ciotki, p. Domańskiej (Radczyńi z *Wesela*), prosił ją o pozwolenie zdjęcia butów, bo tak się już przyzwyczaił...

Pokazywał wszystkim, kto chciał i kto nie chciał, że nie nosi gatek etc. I gadał, gadał, gadał...

Źródło: Tadeusz Boy-Żeleński, *Plotka o „Weselu” Wyspiańskiego*, Warszawa 1922.

Ćwiczenie 8.1

Na podstawie podanego fragmentu *Plotki o 'Weselu'* zdefiniuj zjawisko chłopomanii.

Wesele Smarzowskiego

Polecenie 2.1

Zapoznaj się z treścią filmu *Wesele* wyreżyserowanego przez Wojciecha Smarzowskiego.

Ćwiczenie 9.1

Omów diagnozę społeczną, jaką stawia autor filmu.

Polecenie 2.2

Wyjaśnij, w jaki sposób film Wojciecha Smarzowskiego nawiązuje do dramatu Stanisława Wyspiańskiego.

Polecenie 2.3

Zredaguj notatkę na temat: 'W jakim sensie *Wesele* Andrzeja Wajdy i *Wesele* Wojciecha Smarzowskiego stanowią rewizję polskich mitów narodowych?'

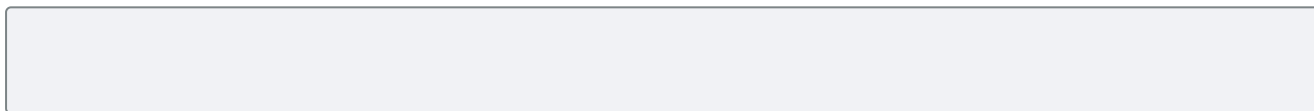
Zadaniowo

Polecenie 3

Napisz wypowiedź argumentacyjną na temat: Obraz chłopów i inteligencji na podstawie rozmów prowadzonych w akcie pierwszym *Wesela*.

Polecenie 4

Wyszukaj w internecie plakat do pierwszej części spektaklu *Wędrowanie* w reżyserii Krzysztofa Jasińskiego. Zinterpretuj plakat, odwołując się do twórczości Wyspiańskiego.

Zaproponuj własną kolejność słów kluczy z tego tematu. Możesz kierować się tym, co cię zaintrygowało, poruszyło, zaskoczyło itp. Przygotuj krótkie uzasadnienie swojej propozycji.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.